

**MAKTABGACHA YOSHDAGI ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN
O'QUVCHILARDA DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI OBRAZLI
XOTIRANI RIVOJLANTIRISH**

Teshabayeva Oygul Fazliddinovna

Nizomiy nomidagi TDPU

Surdopedagogika va inklyuziv ta'lim
kafedrası o'qituvchisi

Jalolova Dildora Sharafiddin qizi

Surdopedagogika yo'nalishi 402 – guruh talabasi

tesabaevasamira@gmail.ru

Tel:+998999190750

Annotatsiya:

Didaktik o'yinlar orqali eshitish qobiliyati past bo'lgan maktabgacha yoshdagi o'quvchilarda obrazli xotirani o'rganish va rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar keltirilgan.

Tayanch so'zlar va tushunchalar: xotira, obrazli xotira , eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar, korreksiya, reabilitatsiya, didaktik o'yin.

Ключевые слова и понятия: память ,образная память, дети с нарушениями слуха, коррекция, реабилитация, дидактическая игра

Аннотация: Методические рекомендации по изучение и развитие образной памяти у обучающихся дошкольного возраста с нарушением слуха посредством дидактических игр.

Key words and concepts: memory, figurative memory, children with hearing impairments, correction, rehabilitation, didactic game

Resume: Methodical recommendations for the study and development of figurative memory in preschool students with hearing impairment through didactic games.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarining xotirasini rivojlantirish va shakllantirish har doim pedagogik va psixologiya bilan chambarchas bog'liq bo'lgan markaziy muammolardan biri bo'lib kelgan. Aslida bu jihat o'qituvchilar va psixologlar uchun ham, bolalarning o'zlari va ularning ota-onalari uchun ham muhimdir.

Tarixiy ravishda shunday bo'lganki, hayotda har bir inson juda ko'p ma'lumotni yodlab olishi kerak. Ba'zan zamonaviy tendentsiyalarni va kundalik hayotning tez sur'atlarini hisobga olgan holda, ba'zan ularga bir daqiqaga ham dam olishga imkon bermaydi, odamlar bir necha bor ko'proq eshlashlari kerak. Bu nafaqat kattalar uchun, ularning ishi tufayli katta miqdordagi ma'lumotlarni qayta ishlashga to'g'ri keladi, balki bolalarga ham tegishli. Zamonaviy maktab o'quv dasturi va o'quv-uslubiy majmualarga boy bo'lgan turli xil yangiliklar bolalarning ko'plab yangi ma'lumotlarni o'zlashtirishi kerakligini ko'rsatmoqda. Bu masala ayniqsa kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun dolzarbdir. Maktabga kirgandan so'ng, ularning eng muhim vazifasi kerakli ma'lumotlarni olish va o'zlashtirishdir. Xotirani hayotdagi ma'lumotlarni yodlash, saqlash va ko'paytirish funksiyalarini bajaradigan aqliy, fiziologik va madaniy jarayon deb ta'riflash mumkin. Ushbu funksiyalar xotira uchun juda muhimdir. Ular nafaqat tuzilishi va shunga o'xshash ma'lumotlar va natijalar, balki turli xil odamlar teng rivojlanmaganligi bilan ham farq qiladi.

Maktabgacha yoshda dominant xotira hisoblanadi. Uning o'zgarishi bolaning aqliy hayotining turli sohalaridagi o'zgarishlar bilan bog'liq. Xayoliy xotiraning rivojlanishi bolaning yashash sharoitlariga, uning tarbiyasi va o'qitilishiga bog'liq. Boladagi tashqi omillarning ta'siri tufayli xotiraning fiziologik asosini tashkil etadigan vaqtinchalik aloqalar paydo bo'ladi. Obrazli xotirasi bola yodlagan tasvirga asoslanadi. Eshitish qobiliyati buzilgan maktabgacha yoshdagi bolalarda obrazli xotirani rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish bo'yicha R.M. Boskis, M.M. Nudelman, A.N. Porosyatnikova, T.V. Rozanova va boshqalar tomonidan o'rganilgan. Ular eshitish qobiliyati cheklangan bolalarda obrazli xotiraning

rivojlanishi turlicha bo'lishini aniqladilar, chunki eshitish dunyosi bilan o'zaro aloqalarning buzilishi tufayli ijtimoiy tajribani egallash ancha og'irlashadi.

Kognitiv jarayonlarning shakllanmaganligi, ko'pincha eshitish qobiliyati past bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda o'rganish paytida paydo bo'ladigan qiyinchiliklarning asosiy sababi hisoblanadi. Bundan tashqari, Intellektual faoliyatdagi nuqson tarkibida 4 o'rin xotira buzilishlariga xos bo'lib, ular xotira hajmining pasayishi va yodlash tezligi, beixtiyor yodlashning ustunligi bilan tavsiflanadi.

Ta'lim jarayonida xotira samaradorligiga ta'sir qiluvchi sabablar ham ob'ektiv, ham sub'ektiv bo'lishi mumkin. Xotiraning har xil turlarini ko'rib chiqamiz: xotirani tuzatish va saqlash davomiyligi bo'yicha:

- a) qisqa muddatli - materialni bir marta qabul qilishdan keyin bir necha soniya davomida saqlab qolish va ko'paytirishni ta'minlaydi, keyinchalik taassurotlar unutiladi.
- b) uzoq muddatli xotira - qabul qilingan materialni saqlash davomiyligi va qat'iyligiga ega. Bilimlarni egallash va agar kerak bo'lsa, ular inson ongida yangilanadi va keyin yana uzoq muddatli xotiraga aylanadi.
- c) operativ xotira - inson tomonidan murakkab faoliyatni amalga oshirishda harakatlar, operatsiyalarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan xotira; bunday faoliyat qismlarga bo'linib amalga oshiriladi - bir harakat ikkinchisini, bir operatsiyani ikkinchisini bajarish; ammo, individual oraliq maqsadlar va natijalar xotirada saqlanadi.

Ixtiyoriy tartibga solish darajasiga ko'ra quyidagi xotira quyidagi turlarga ajratiladi:

- a) beixtiyor xotira - ko'pincha voqealar, hodisalar hissiy jihatdan ijobiy yoki salbiy rangga ega, kechiktiriladi va irodaviy harakatlarsiz takrorlanadi. Ikki qonun mavjud. Birinchi qonun: material takrorlanmasdan, xotira jarayonlari ishlamaydi. Ikkinchi qonun: takroriy takrorlash bilan material yaxshiroq esga olinadi, uzoqroq saqlanadi va tezroq tanib olinadi
- b) ixtiyoriy xotira - shaxs materialni saqlash va ko'paytirish uchun ixtiyoriy ravishda harakat qiladi;

Mnemonik faoliyatdan ustun bo'lgan aqliy faoliyatning mazmuniga ko'ra, xotira:

- a) harakatli (motorli) xotira - bu turli xil harakatlar va ularning tizimlarini (yurish, yozish, suzish, ish qobiliyatlari.) bosib chiqarish, ushlab turish va ko'paytirish;
- b) obrazli xotira - bu atrofdagi dunyoning ilgari idrok qilingan narsalari va hodisalari tasvirlarini yodlash, saqlash va ko'paytirishdir [6]. San'at bilan shug'ullanadigan odamlarda obrazli xotira yuqori darajada: rassomlar, musiqachilar, yozuvchilar;
- c) hissiy xotira - bu tajribali yorqin his-tuyg'ular va hissiy holatlar uchun xotira. Hissiy xotira insonning axloqiy rivojlanishining muhim qismidir. Bu odatlar shakllanishining markazida xatti-harakatlar va xatti-harakatlarning ko'payishi uchun kuchli turtki mavjud;
- d) og'zaki-mantiqiy xotira fikrlarni, tushunchalarni yodlash, saqlash va ko'paytirish bilan tavsiflanadi.

"Obrazli xotira" tushunchasini alohida ko'rib chiqish kerak. M. V. Korepanova va E. V. Xarlampovanning fikriga ko'ra, obrazli xotira atrof dunyosining ilgari idrok qilingan narsalari va hodisalari tasvirlarini saqlash va ko'paytirish bilan tavsiflanadi. Shaxsning etakchi modaliga ko'ra, obrazli xotiraning bir nechta turlari ajratiladi: vizual, eshitish, taktil, hid va ta'm bilish. Vizual va eshitish qobiliyati ko'pincha ko'pchilik odamlarda ustun turadi va atrofdagi haqiqatga yo'naltirish uchun zarurdir. Taktil sezgi hid bilish va ta'm bilish professional turlarga kiradi, chunki ular muayyan ish sharoitlarida yaxshilanadi. Karlarda nuqsonni qoplash bilan bog'liq holda, ushbu xotira turlarining intensiv rivojlanishi ham qayd etiladi. Vizual majoziy xotiraning asosini obraz tashkil etadi. U sensorli idrok orqali olingan ma'lumotlarning o'zgarishi natijasida hosil bo'ladi. A. N. Leontievning fikriga ko'ra, obraz nafaqat bir vaqtning o'zida, balki ketma-ket birlashish natijasi hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi eshitish qobiliyatiga ega bolalarda xotirani rivojlantirishda didaktik o'yinlar muhim ro'l o'ynaydi. Bolaning xotirasi kuchli faollikda va birinchi navbatda, ma'lum bir yosh davrida etakchi bo'lganida, uning qiziqishlari, haqiqatga munosabati, atrofdagi odamlar bilan munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaydi. Shunday qilib, bolalarning yoshi va rivojlanish darajasiga qarab, didaktik o'yinda o'yin harakatlari o'zgaradi. Ammo didaktik o'yinni amalga oshirish jarayonida o'qituvchi doimo foydalanishi kerak bo'lgan pedagogik qoida mavjud:

uning rivojlanish samarasi bevosita bolalar bajaradigan harakatlarning qanchalik xilma-xil va mazmunli bo'lishiga bog'liq. Kattaroq maktabgacha yoshdagi eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar uchun didaktik o'yinning qadr-qimmati bolalarning yangi motivlari va ular bilan bog'liq vazifalarga ega bo'lishi bilan bog'liq emas. O'yin orqali motivlarning yangi psixologik shakli paydo bo'ladi. DJ. Bruner fikricha, o'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega, chunki o'yin paytida bunday materiallar birikmasi va uning xususiyatlariga bunday yo'nalish amalga oshiriladi, buning natijasida ushbu material muammolarni hal qilish uchun vosita sifatida ishlatiladi. Bu yerda har qanday o'ziga xos muammoning bog'lanmagan erkin echimi mavjud, material bilan tajriba o'tkazish, erkin konstruktiv faoliyat turidir. O'yinda intellektual faoliyatning umumiy mexanizmlari shakllanadi. Bolalar o'qituvchi tomonidan taklif qilingan har qanday faoliyatga qiziqishadi. Eshitish qobiliyatiga ega bo'lgan keksa maktabgacha yoshdagi bolaning pozitsiyasining yangiligi unga nisbatan hissiy jihatdan qulay munosabatni yaratadi. Biroq, o'yinni maktabgacha yoshdagi bolalar ongida ushbu o'yin davomida olgan bilimlaridan ustun bo'lgan ro'lni berish kerak emas. O'yin bolalar uchun juda oson bo'lmasligi kerak, chunki kuch va kuch sarflamagan didaktik o'yin foydali bo'lmaydi. Bu o'qituvchining asosiy vazifalaridan biridir.

Yuqoridagilarni umumlashtirib, quyidagi xulosalarni chiqarishimiz mumkin:

- o'yin - bu eshitishda nuqsoni bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlanishida kuchli turtki va kuchli motivatsiya;
- o'yinda barcha aqliy jarayonlar ishtirok etadi, bu eshitishda nuqsoni bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarni hissiy va oqilona o'qitishni uyg'unlashtirishga imkon beradi;
- o'yin bolalarni faol ishlarga jalb qilishga yordam beradi;
- o'yin tufayli bola hayotining chegaralari kengayadi, u boshqalarning hikoyasiga ko'ra, uning bevosita tajribasida bo'lmagan narsani aks ettirishi mumkin (L.S. Vigotskiy);
- o'yin yordamida siz o'qituvchi va bolalar o'rtasida uyg'un va demokratik munosabatlarni o'rnatishingiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, eshitishda nuqsoni bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda obrazli xotirani rivojlantirish va faollashtirishda ijobiy dinamika qayd

etiladi. Shuning uchun ilgari surilgan korreksion ta'lim jarayonida maxsus tanlangan didaktik o'yinlardan foydalanish eshitish qobiliyati past bo'lgan maktabgacha yoshdagi o'quvchilarda obrazli xotirani rivojlantirish uchun samarali hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Анастаси, А. Психологическое тестирование [Текст] / А. Анастаси ; Под ред. К. М. Гуревича, В. И. Лубовского. — М. , 1982. — 320 с.
2. Афонькина, Ю. А. Особенности развития произвольной образной памяти у старших дошкольников в процессе дидактической игры [Текст] / Ю. А. Афонькина. - Москва : Просвещение, 1996. — 180 с.
3. Бертынь, Г. П. Клинико-психологическое изучение глухих детей со сложным дефектом [Текст] / Г. П. Бертынь, Т. В. Розанова. — М. : Дефектология, — 1993. — 234 с.
4. Блонский, П. П. Память и мышление [Текст] / П. П. Блонский. — Москва : ЛКИ, 2007. — 196 с.
5. Богданова, Т. Г. Сурдопсихология [Текст] / Т. Г. Богданова. — Москва : Академия, 2002. — 360 с.
6. Большой толковый психологический словарь [Текст] : для специалистов в области психологии / А. Ребер Пер. с англ. М. : Вече, АСТ, 2000. — 592 с.
7. Бондаренко, А. К. Дидактические игры в детском саду [Текст]: Кн. для воспитателя дет.сада / А. К. Бондаренко — М. : Просвещение, 1991. — 160 с.
8. Боскис, Р. М. Глухие и слабослышащие дети [Текст] / Р. М. Боскис. — М., 1963. — 304 с.